IX. Senamiesčiai
Old Towns

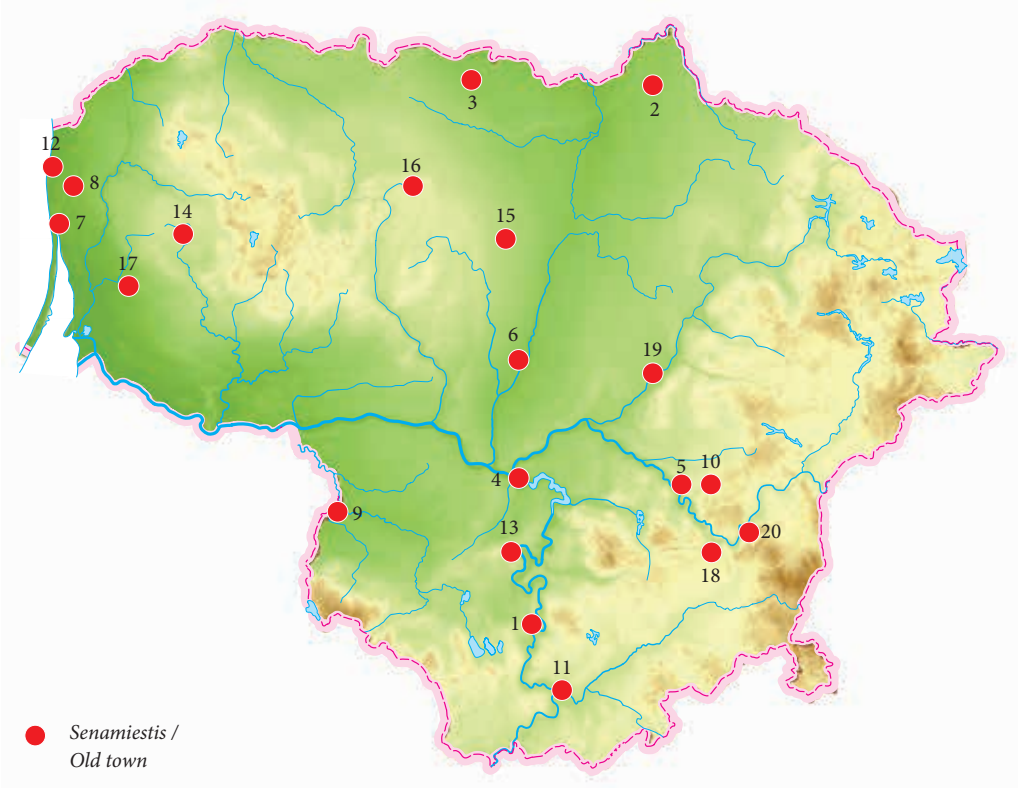

1. *Alytus (ir XV)*
2. *Biržai (ir XV)*
3. *Joniškis (žr. XV)*
4. *Kaunas (ir V, XV)*
5. *Kernavė (ir XV)*
6. *Kėdainiai (žr. XV)*
7. *Klaipėda (ir VI, XV)*
8. *Kretinga (žr. XV)*
9. *Kudirkos Naumiestis*
10. *Maišiagala*
11. *Merkinė (žr. XV)*
12. *Palanga (ir XV)*
13. *Prienai (žr. XV)*
14. *Rietavas (žr. XV)*
15. *Šeduva (žr. XV)*
16. *Šiauliai (ir XV)*
17. *Švėkšna (ir XV)*
18. *Trakai (žr. XV)*
19. *Ukmergė (žr. XV)*
20. *Vilnius (ir VIII, X, XV)*

Diana Oleinik

Merkinės gatvė 9–2

2019 m. Alytaus senojo miesto vietos (UK 33722) teritorijoje, esančioje pirmajame Alytuje, sklype Merkinės g. 9–2 planuojamo nuotekų tinklo vietoje vykdyti detalieji tyrimai. Pirmojo Alytaus gyvenvietė yra dešiniajame Nemuno krante. Ji pradėjo augti XV a. Po paskutiniojo ATR padalijimo dešinysis Alytus atiteko Rusijos imperijai, kairysis – Prūsijai. XX a. 2 dešimtmečio miesto schemoje užstatymas vaizduojamas tik Merkinės gatvės pradžioje, nuo turgaus aikštės. Sklypo Merkinės g. 9–2 vietoje vaizduojami tušti plotai. 1944 m. aerofotografijoje pastatai matomi dar palei gatvės PV pusę. Gatvės ŠR pusė, kur yra ir aptariamas sklypas, daugiausia dirvonuojanti, pievos prieina prie pat gatvės. Taigi, apibendrinant trumpą šios miestelio dalies raidą, galima teigti, kad intensyviausiai miestelis vystėsi nuo XVI iki XVIII a.

2019 m. sklype R. Šmigelskas ištyrė du 1x1 m dydžio šurfus. Vienas šurfas tirtas tarp namo ir Merkinės gatvės, kitas – į ŠR nuo namo, daržų vietoje. Šurfe arčiau gatvės po 50 cm storio XX a. sluoksniais fiksuotas 20–40 cm storio juodžemio sluoksnis su XVII a. buitinės ir statybinės keramikos fragmentais. Po juo 70 cm gylyje pasiektas įžemis, smėlis. Toliau nuo gatvės, kieme tirtame šurfe po daržų juodžemio sluoksniu nuo 20–25 cm gylio glūdi nedaug spalva išsiskiriantis apardytas horizontas su pavieniais XVII a. keramikos radiniais. Po juo 50 cm gylyje pasiektas įžemis. Abiejuose šurfuose įžemyje fiksuotos duobės ar įgilintos struktūros. Vienoje iš jų aptikta sudužusio (XVII a.?) puodo fragmentų (p. 506, nr. 3).

2019 m. detaliųjų tyrimų metu pagal inžinerinio tinklo planą tirtas 1 m pločio, apie 38 m ilgio plotas, suskirstytas į 4 atkarpas (1A–1D) (1 pav.). Sklypo gilumoje, Š dalyje tirtose atkarpose 1A ir 1B po viršutiniais dirvožemio ir piltiniais sluoksniais glūdėjo neintensyvus 10–15 cm storio tamsiai pilkas sluoksnis su retais XVII–XIX a. keramikos radiniais. Šioje vietoje greičiausiai vyko ekstensyvi ūkinė veikla – buvę daržai, sodai. Įžemis pasiektas 40–50 cm gylyje. Sluoksnis vietomis perkastas XX a. kasant tranšėjas tinklams ir šiukšlių duobes. Įžemyje aptiktos dvi 1,5–1,7 m gylio nevienalyčiu gruntu užpildytos duobės. Vienoje iš jų rasta keletas XVII–XVIII a. keramikos fragmentų. Kitoje 2019 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu aptikta XVII a. puodo šukių.

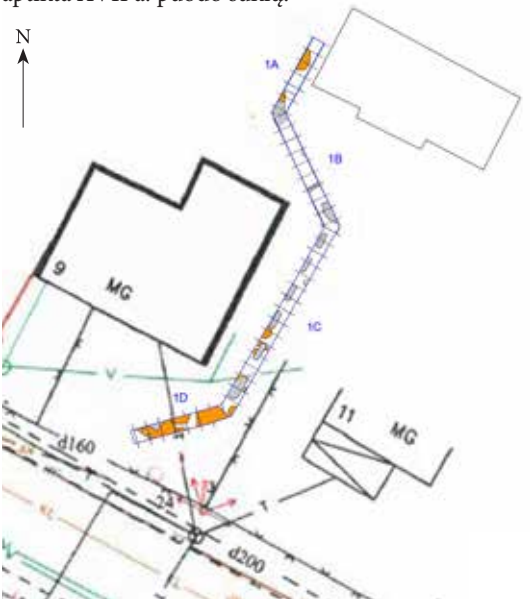

1 pav. Situacijos planas su nurodyta tyrimų vieta: 1 – XX a. perkasimai; 2 – XVII–XVIII a. duobės. D. Oleinik brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigated location: 1 – 20th-century disturbances; 2 – 17th–18th-century pits

2 pav. Ugniavietė atkarpoje 1C iš PR. D. Oleinik nuotr.

Fig. 2. A fire site in segment 1C, as seen from the SE

3 pav. Atkarpoje 1D fiksuotos duobės iš PV. D. Oleinik nuotr.

Fig. 3. Pits recorded in segment 1D, as seen from the SW

Arčiau Merkinės gatvės, ties sklypo R riba bei PV dalyje (atkarpos 1C–1D) kultūrinis sluoksnis intensyvėja, įžemyje aptikta duobių ir struktūrų liekanų. Įvažiavimo į sklypą vietoje, atkarpoje 1C kultūrinis sluoksnis smarkiai apardytas XX a. tiesiant vandentiekį. Po piltiniu XX a. gruntu 40–50 cm gylyje fiksuota išlikusi apatinė kultūrinio sluoksnio dalis – smėlingas sluoksnis be radinių. Įžemyje aptikta įgilintų objektų: 5 spėjamos stulpaduobės. Jos maždaug apskritimo formos, smėlingo užpildo, nuo 10 iki 40 cm skersmens, 20–40 cm gylio. Kelių duobių užpilde aptikta sutrūnijusios medienos pėdsakų, vienoje rastas apie 10x10x7 cm dydžio akmuo. Taip pat aptiktos dvi didesnės duobės plokščiais dugnais ir stačiais šlaitais, užpildytos nevienalyčiu gruntu, kurių gylis siekė 60–80 cm. Duobių užpilde rasta keletas XVII–XVIII a. neglazūruotų ir glazūruotų indų fragmentų.

Atkarpoje 1C aptikta ugniavietės liekanų (2 pav.). Apvalios formos apie 1,1x0,6 m dydžio išlikusi dalis buvo 35 cm storio. Ugniavietė nuožulniais šlaitais, pusapvaliu dugnu. Viršutinėje dalyje ji užpildyta pilku gruntu, po juo fiksuotas iki 8 cm storio molio tarpsluoksnis su akmenimis, kurių dydis siekia 4x2–8x8 cm. Molio sluoksnis buvo ir duobės pakraščiuose. Apatinę ugniavietės užpildo dalį sudarė šviesiai pilkas smėlingas sluoksnis. Ugniavietėje rasta keletas XVI–XVII a. datuojamų smulkių žalios glazūros ir neglazūruotų puodų fragmentų. Dugnas pasiektas apie 80 cm gylyje nuo esamo paviršiaus.

Atkarpoje 1D prie pat Merkinės gatvės po viršutiniais sluoksniais fiksuotas intensyvus XVI–XIX a. kultūrinis sluoksnis, mažai suardytas XX a. žemės kasimo darbų metu. Po viršutiniais XX a. sluoksniais 20–30 cm gylyje glūdėjo pilkšvas smėlingas (vietomis anglingas) sluoksnis, kuriame surinkta nemažai XVII–XIX a. radinių: daugiausia neglazūruotų puodų fragmentų, kurių dalis gana prastos kokybės,

su gausiomis žėručio priemaišomis. Keletas puodų bei viena lėkštė puošti negilių linijų ornamentu, dalis puošti bangele. Rasta puodų, lėkščių, dengtų žalia ir ruda glazūra, gludintos keramikos ąsočių bei lėkštės fragmentų, porceliano indų, stiklinio butelio fragmentas. Aptikti keli dubeninių koklių fragmentai, plytų nuoskalų, keletas geležinių dirbinių fragmentų, galvijų kaulų. Tikėtina, kad šis sluoksnis formavosi nuo XIX a., kai šiose vietose plytėjo pievos ir neužstatyti plotai ar daržai, o ankstyvesni XVII–XVIII a. datuojami radiniai į jį pateko greičiausiai ariant žemiau slūgsančius sluoksnius.

Po pilkšvu smėlingu horizontu 40–50 cm gylyje lokaliai fiksuotas gana intensyvus iki 20 cm storio sluoksnelių horizontas su gausia XVI–XVIII a. keramika. Įžemis pasiektas 60–80 cm gylyje nuo esamo paviršiaus. Didžiojoje atkarpos 1D dalyje įžemyje taip pat fiksuotos įvairios duobės (3 pav.). Fiksuota apie 30 cm skersmens stulpaduobė. Jos smėlingame užpilde rasta XVII–XVIII a. neglazūruoto puodo šukė. Taip pat aptiktos dvi ūkinės atliekų duobės. Vienoje iš jų, 65x30 cm dydžio, rasti suversti akmenys (jie 6x2–16x8 cm dydžio) ir daug XVI–XVIII a. indų duženų (4 pav.). Indų šukės gana stambios, didžioji jų dalis glazūruotos (5 pav.). Manoma, kad atliekų duobėje užkastos vienos sodybos buitinės šiukšlės. Kita apskritimo formos 1,3x0,6 m dydžio atliekų duobė užpildyta juodu degėsingu gruntu su gausiais keramikos radiniais. Viršutinėje užpildo dalyje aptiktas akmeninis svarelis (?) (6 pav.) bei XVII a. geležinė bato pasagėlė. Likusioje užpildo dalyje rasta XVI–XVIII a. neglazūruotų ir keletas glazūruotų indų, molio tinko gabalų, nedaug plytų nuoskalų. Dalis indų ir statybinės keramikos deformavęsi dėl karščio. Panašu, kad į duobę buvo suverstos šiukšlės po gaisro, o degėsingas juodas gruntas liudija degusias medines konstrukcijas ar stainius. Kaip žinoma, miestelyje XVII–XVIII a. buvo labai dažni gaisrai.

4 pav. Atliekų duobė 7 iš ŠV. D. Oleinik nuotr.

Fig. 4. Rubbish pit 7, as seen from the NW

0 5 cm

5 pav. Lėkštė iš atliekų duobės 7. D. Oleinik nuotr.

Fig. 5. A plate from rubbish pit 7

0 3 cm

6 pav. Akmeninis svarelis iš atliekų duobės 8. D. Oleinik nuotr.

Fig. 6. A small stone weight from pit 8

Atkarpoje 1D ištirtos dvi didelės duobės, kurių dydis perkasos ribose siekė 2,3x1–2,6x1m.

Pjūvyje duobės nuožulniais šlaitais ir pusapvaliu dugnu. Jų dugnas pasiektas apie 1,3–1,8 m gylyje nuo esamo paviršiaus, duobėse rasta XVI–XVIII a. daugiausia buitinės keramikos, pavienių suverstų akmenų.

Išilgai Merkinės gatvės fiksuotas griovelis su stulpaduobėmis, kurios, spėjama, žymi sklypo tvoros liekanas.

Didžioji dalis kultūriniame sluoksnyje ir duobėse aptiktos keramikos sudaro XVII–XVIII a. neglazūruotų puodų fragmentai, kurių dalis puošta negiliomis horizontaliomis linijomis, bangele. Dalis šios grupės indų prastos kokybės, greičiausiai gaminta vietoje. Santykinai mažiau rasta glazūruotos keramikos – žalios ir rudos glazūros puodų, puodelių, lėkščių, keptuvės fragmentų. Aptikta nedaug dubeninių ir XVII–XVIII a. plokštinių koklių fragmentų. Visose ploto atkarpose rasta didelių molio tinko gabalų, kuriuo buvo apdrėbti sklype stovėję statiniai. Dalis sluoksnyje ir duobėse aptiktų indų ir molio tinko buvo apdegę ir deformuoti dėl karščio, t. y. greičiausiai išmesta po gaisrų. Tai patvirtintų istorinę informaciją apie pirmajame Alytuje XVII–XVIII a. nuolat vykusius gaisrus. Taigi, remiantis tyrimų duomenimis, sklype XVI–XVIII a. vykusi intensyvi žmogaus veikla, prie Merkinės gatvės stovėję mediniai statiniai.

Merkinės St. 9–2

In 2019, an excavation: one 1 m x 38.2 m, was conducted on the plot at Merkinės St. 9-2, Alytus (Fig. 1). A layer with rare 17th–19th-century ceramic finds was recorded away from the street in the N part of the plot. Extensive domestic activity probably occurred at this site where an orchard or a garden had existed. Sterile soil was reached at a depth of 40–50 cm. Two pits with sparse 17th–18th-century ceramic finds were discovered (Figs. 2, 3). Closer to Merkinės Street in the E and S parts of the plot, the excavated cultural layer was rich. It had been partially destroyed in the 20th century during various earthworks. On the plot's E edge the cultural layer had been dug up to a depth of up to 40–50 cm, but in the S part it had survived better. Under the 20th-century layers, from a depth of 20–30 cm lay a horizon of 17th–19th-century layers. Sunken structures were encountered in the sterile soil of the plot's E and S parts. The investigation recorded post holes and household rubbish pits (Fig. 4) with abundant 16th–18th-century household and structural ceramics finds and a spindle (Figs. 5, 6), various pits, and the possible contours of the plot's fence beside Merkinės Street. Thus intense domestic activity occurred on the plot in the 17th–18th centuries, wooden buildings stood there, and in the N part of the plot, at a distance from the street, there was an orchard or garden.

BIRŽAI

Karolis Duderis

Biržų senamiesčio tyrimai

2019 m. Biržuose, projektuojamų miesto viešųjų erdvių teritorijoje, J. Bielinio g. 1B, Birutės ir J. Radvilos gatvėse, J. Janonio aikštėje ir skersgatvyje atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu ištirta 12 perkasų,14 šurfų, bendras 148 m^2 dydžio plotas. Anksčiau archeologiniai tyrimai vykdyti tik J. Janonio aikštės gretimybėje, taip pat iki šiol nebuvo aiški tiksli 1853 m. statytos, 1961 m. nugriautos evangelikų liuteronų bažnyčios vieta.

Buvusios Biržų miesto estrados teritorijoje, J. Bielinio g. 1B sklype ir greta jo tirtų perkasų vietose archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis bei stipriai apardyto pastato